

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
2021-2022 GÜZ YARIYILI
TDE 243 METİN TAHLİLLERİ (ŞİİR) (202) DERSİ

10.HAFTA - Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN-243

Dilbilimsel Yaklaşımla Metin Tahlili ve Uygulaması:
AHMET H. TANPINAR'IN BURSA'DA ZAMAN ŞİİRİNİN TAHLİLİ

Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN

KONU	: Bursa'da zaman (Bursa'nın tabiat güzellikleri, tarihî havası ve geçmiş zamanın büyüğü rüyası içinde sevilen kadınla kenti gezişin yarattığı ince duygulanışlar.)
ANAFİKİR	: 1-Sanatkârlar, tarihî bir yeri nazar ederken ya da gezerken, bir varlıkta maziye müşahade eden kimselerdir. 2-Bursa'da zaman, şanlı tarihe açılan bir pencere ve onu yansıtan bir aynadır. 3-Tanpınar, görünenin içinde görünmeyen arayan ve maziye zaman boyutuyla bir rüya alemindeymişçesine hayalen yaşayan bir şairdir.
TEMA	: Bursa'nın tarih ve tabiat güzellikleri dolu havasında sevgiliyle birlikte madde ve ruh olarak yaşama özlemi; tarih sevgisi; zaman ve rüya; hayat ve ölüm ...
ŞEKİL	: Yeni mesnevî (aa bb cc ..)
TÜR	: Lirik şiir; saf şiir; pastoral şiir / tabiat şiiri ...
ÖLÇÜ	: 6+5= 11'li hece vezni.

1

Cumhuriyet devri Türk şiirinde “Yahya Kemal’in şiir terbiyesiyle yetişen”¹ *Ahmet Hamdi Tanpınar* (1901-1962)², edebiyat tarihçiliği bir yana bırakılırsa, vezinli ve kafiyeli veya serbest tarzda kaleme aldığı şiirlerinde ‘rüya, zaman ve hayal’ gibi temleri belli mekânlardan hareketle estetik bir biçimde işler. Sınırlı sayıda şiir ele almasına rağmen, hakkında pek çok çalışmanın yapıldığı bir şair olarak Tanpınar’ın şiirleri ile nesirleri arasında sıkı bir ilişki vardır. Şiirinde özellikle sembolist şair Paul

¹ Şerif Aktaş, “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, *Türk Yurdu* [Cumhuriyetin 75. Yılı Özel Sayısı], C. 18, S. 134, Ekim 1998, s. 115.

² Şiirleri: 1-*Bütün Şiirleri* (1.bs., Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1961; 4.bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994, 168 s.). Hakkında bkz.: Turan Alptekin, *Bir Kültür Bir İnsan: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Edebiyatımıza Bakışlar*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1975, 176 s.; Mehmet Kaplan, *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983; A.mlf., “Bursa’da Zaman”, *Şiir Tahlilleri II*, ss. 81-92; Mustafa Öztürk, *Tanpınar’ın Fikir Dünyası*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1988, X+383 s.; M. Orhan Okay, *Ahmet Hamdi Tanpınar*, Şule Yayınları, İstanbul, 2000, 176 s.; Ali İhsan Kolcu, *Zamana Düşen Çığlık / Tanpınar’ın Şiirinin Epistemolojik Temelleri & Tanpınar’ın Şiir Estetiği*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, 288 s.; Abdullah Uçman – Handan İnci, *Bir Gül Bu Karanlıklarda / Tanpınar İçin Yazılar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, 709 s.; Ekrem İşin, *A’dan Z’ye Ahmet Hamdi Tanpınar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, 51 s.; Baki Asiltürk, *Hilesiz Terazi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006....; Julian Rentzsch – İbrahim Şahin (ed.), *Tanpınar’ın Saklı Dünyası: Arayışlar – Keşifler – Yorumlar*, Doğu-Batı Yay., Ankara, 2017.

Valéry (1871-1945)'nin etkisi derindir. Şiir teorisi açısından “Şiir Hakkında”³ adlı yazısı ile ölümünden birkaç ay önce Antalya Lisesi'nden bir genç kıza yazdığı mektubu son derece önemlidir. Devrin şartları gereği şiirde toplumsal işlevden kaçınan şair, bu mektubunda “... şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir...” der.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet devri Türk şiirinin önemli şairlerinden biri olarak kabul edilir. Bu nedenledir ki, kendisinden sonraki şairler üzerinde derin bir etkisi vardır. Aşağıda sunulan *Bursa'da Zaman* şiiri onun ünlü şiirlerinden biridir.

“*Bursa'da Zaman* şiiri adı üstünde “Bursa” ile ilgilidir. Bursa, seyrine doyum olmayan güzel bir Türk şehridir. İstanbul gibi Bursa da, tabiat güzelliği ile mimari güzelliği birleştirir. Tanpınar, şiirinde Bursa'yı hem tabiat hem de tarihi ve mimari güzellikleri ile ortaya koyuyor. Dış alemde görülen varlıklar şiire ya olduğu gibi veya gizli manalarla yüklü olarak giriyorlar.”⁴

Şiirin bazı mısralarında değişiklikler yapılmıştır⁵. Bu değişiklik yapılan mısraların sayısı yirmiyi bulmaktadır. Bu şiiri anlamak için “Beş Şehir” adlı deneme kitabındaki ‘Bursa'da Zaman’ adlı denemesini okumak gerekir.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “*Bursa'da Zaman*”⁶ şiirini, **muhteva açısından şu plana göre incelemek mümkündür:**

Birinci bölüm (1-30. mısralar): Şair, Bursa'yı tarihî yerleri, havası, suyu ve zaman içinde biçimlenen eşsiz güzellikleriyle tasvir etmektedir. Bu bölüm de kendi içerisinde ikiye ayrılabilir:

- a)1-16. mısralar (Şimdiki zamanlı fiillerin kullanımına göre / “eliyor”, “gülüyor”, “yaşıyor”, “çınıyor”).
- b)17-30. mısralar (Geniş zamanlı fiillerin kullanımına göre / “nakleder”, “uyur”, “uyanır”, “güler”,).

İkinci bölüm (31-44. mısralar): Bu bölümde de Tanpınar, sevgilisiyle birlikte Yeşil Türbe'yi gezerken sanki bir mucize gibi çinilere sinmiş Kur'ân sesini duyduklarını, sevgilisinin gülümseyişinde eski fetih günlerinin saf neşesini yeniden yaşadığını söylemektedir.

*Bu bölüm de kendi içinde fiillerin çekimine göre alt birimlere ayrılabilir:

- a)31-35. Mısralar (Di'li veya Görülen geçmiş zamanlı fiillerin çekimine göre / “gezdik” ve “duyduk”)
- b)36-40. mısralar (Geniş zamanın hikâye çekimine göre / “isterdim”).
- c)40-44.mısralar (Geniş zamanlı fiil çekimine göre / “olur”).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Bursa'da Zaman” şiiri, uzunluk bakımından eşitlik göstermeyen, - planda gösterildiği gibi-, birincisi 30, ikincisi 14 mısraı içeren iki bölümden oluşur. Birinci bölüm de, aşağıda açıklayacağımız gibi, iç yapısında ikiye ayrılır: 16+14 mısralık kısımlara. 30+14 mısralı bir düzen geleneksel bir türe uymaz. Ama “Bursa'da Zaman”da kafiye *aa bb cc ..* şemasına göre ilerler. Arka arkaya gelen iki mısraın aynı kafiyeyi taşımaları onlara bir beyit olma çeşnisi verir. Hece vezniyle yazılmış bu şiirde, bu yüzden bir aruz vezni havası sezilir. Ancak, hemen ekleyelim ki, bu intiba aldattıcıdır. Çünkü beyitlerde olduğunun aksine, burada eş kafiye dizeler her zaman bir bütün kuramazlar. Şiiri parçalara bölecek olursak, uzunlukta eşitlik göstermeyen birimler elde ederiz.

Öte yandan dizelerin iç yapılarında ayrılık yoktur: 11 hecelik mısralar hep 6+5 olarak bölünürler. Bir yandan kafiyelerin *aa bb ..* şeklinde ilerlemesi, bir yandan 6+5 düzeni monotonluk

³ *Görüş*, C. 1, No: 1, Ankara 1930, ss. 18-24.

⁴ Mehmet Kaplan, *Lise II Edebiyat*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, s. 202.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Bütün Şiirleri*, 4.bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994, s. 165.

⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Bursa'da Zaman”, *Bütün Şiirleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1976, ss. 51-52. Bu şiir önce *Tasvir-i Efkar*, S. 4645, 8 Mart 1941, ss. 50-51'de yayımlanmış, daha sonra “Bursa'da Hülya Saatleri” adıyla *Ülkü*, S. 32, 16 Nisan 1943, s. 2; *İstanbul*, S. 3, 1 İkincikanun (Ocak) 1944'te yayımlanmıştır. Daha sonra da *Bütün Şiirleri*'nde Bursa'da Zaman olarak yer almıştır.

yaratabilirdi. Birimlerin ayrı ayrı uzunlukları ile kafiye de görülen hareket bu monotonluğu engeller. Kafiye ler ya son hece ya da son iki hecede oluşur.⁷

Birinci Bölümü incelemeye çalışalım:

I

6+5= 11

**Bursa’da bir eski cami avlusu,
Küçük şadırvanda şakırdayan su;
Orhan zamanından kalma bir duvar...
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar
Eliyor dört bir yana sakın bir günü.
Bir rüyadan arta kalmanın hüznü
İçinde gülüyor bana derinden.
Yüzlerce çeşmenin serinliğinden
Ovanın yeşili göğün mavisi
Ve mimarîlerin en İlâhisi.**

**Bir zafer müjdesi burada her isim:
Sanki tek bir anda gün, saat, mevsim
Yaşıyor sihrini geçmiş zamânın
Hâlâ bu taşlarda gülen rüyanın.
Güvercin bakışlı sessizlik bile
Çınlıyor bir sonsuz devam vehmiyle.
Gümüşlü bir fecrin zafer aynası,
Muradiye, sabrın acı meyvası,
Ömrünün timsali beyaz Nilüfer,
Türebeler, camiler, eski bahçeler,
Şanlı hikâyesi binlerce erin
Sesi nabzım olmuş hengâmelerin
Nakleder yâdını gelen geçene.
Bu hayalde uyur Bursa her gece,
Her şafak onunla uyanır, güler
Gümüş aydınlıkta serviler, güller
Serin hülyasıyla çeşmelerinin.
Başındayım sanki bir mucizenin
Su sesi ve kanat şakırtısından
Billûr bir âvize Bursa’da zaman.**

3

“Bursa’da bir eski cami avlusu, küçük şadırvanda şakırdayan su, Orhan (Bey) zamanından kalma bir duvar... Onunla (duvarla) aynı yaşta (olan) ihtiyar (bir) çınar (ağacı) sakın bir günü dört bir yana eliyor. Yüzlerce çeşmenin (verdiği) serinliğinden ovanın yeşili, göğün mavisi ve mimarîlerin en ilâhîsi, bir rüyadan arta kalmanın hüznü içinde bana derinden gülüyor. Burada her isim bir zafer

⁷ Süheyla Bayrav, “Göstergebilimsel Uygulamalar-I: ‘Bursa’da Zaman’ ”, *Dilbilim I* 1976, (İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü Dergisi), Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1977, ss. 72-73.

müjdesidir: Gün, saat, mevsim sanki tek bir anda hâlâ bu taşlarda gülen rüyanın, geçmiş zamanın sihrini yaşıyor. Güvercin bakışlı sessizlik bile bir devam vehmiyle çınlıyor.

Gümüşlü (mevkii) bir doğuşun zafer aynası, Muradiye sabrın acı meyvası (uzun bir sabırla meydana getirilen eserler topluluğu)dir. Ömrünün timsali beyaz Nilüfer, türbeler, camiler, eski bahçeler (ve) binlerce erin şanlı hikâyesi sesi nabzım olmuş hengâmelerin hatırasını gelen geçene nakleder. Bursa her gece, bu hayalde uyur, her şafak onunla uyanır, güler. Gümüş aydınlıkta serviler, güller (ve) çeşmelerinin serin hulyasıyla sanki bir mucizenin başındayım. Bursa'da zaman, su sesi ve kanat şakırtısından billur bir avize(dir)."

Şadırvan (şâdurvân, f.i): Ortasında yüksekçe bir yerden şarılta ile su akan havuz ya da çevresi musluklu duvarla çevrilmiş su haznesi.

Orhan (h.i.): Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey (1281-1362).

Gümüşlü (h.i): Osman Bey (1258-1326)'in gömüldüğü eski Bizans manastırının adı / Orhan Gazi tarafından alınan *Saint Elia Manastırı*. Tanpınar'ın bu şiiriyle aynı adı taşıyan denemesinde şöyle denilir: "Gümüşlü, bu, Osman Bey'in gömüldüğü eski Bizans manastırının adıdır. Bu tarihi vakayı bildiğim için mi bu üç heceyi her işitişimde gözlerimin önünde, fecre tutulmuş sihirli bir ayna parlıyor. Yoksa bu parıltı sadece bu hecelerinin yaptığı terkitten mi geliyor? Burada gizlenen, Türkçenin hangi sırrıdır."⁸

Muradiye (a.i): Bursa'da bir semt. II.Murad Han (1404-1451)'in yaptırdığı Muradiye Camii, türbesi ile Sultan Cem'e gelinceye kadar birçok Osmanlı Sultan ve şehzadelerinin türbelerinden meydana gelen külliye. "Bu kuruluş asrından sonra Bursa, sevdiği ve büyük işlerinde o kadar yardım ettiği erkeği tarafından unutulmuş, boş sarayının odalarında tek başına dolaşp içlenen, gümüş kaplı küçük el aynalarında saçlarına düşmeye başlayan akları seyrede seyrede ihtiyarlayan eski masal sultanlarına benzer. İlk önce Edirne'nin kendisine ortak olmasına, sonra İstanbul'un tercih edilmesine kim bilir ne kadar üzülmüş ve nasıl için için ağlamıştır! Her ölen padişahın ve Cem vak'asına kadar her öldürülen şehzadenin cenazesi şehre getirildikçe bu geçmiş zaman güzelinin kalbi şüphesiz bir kere daha burkuluyor, "Benden uzak yaşıyorlar, ancak öldükleri zaman bana dönüyorlar. Bana bundan sonra sadece onların ölümlerine ağlamak düşüyor!" diyordu. Evet, Muradiye küçük türbeleriyle genişledikçe Bursa hangi vesilelerle ancak hatırlandığını anlar."⁹

Fecr (a.i.): Fecir, şafak.

Nilüfer (h.i): Beyaz, sarı ve mavi çiçek açan bir çeşit su bitkisi, çadır çiçeği. Parçada, Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun söz konusudur. Aşıkpaşaoğlu Tarihi'nde¹⁰ teferruatıyla anlatılan bir rivayete göre, Yarhisar tekfurunun kızını Bilecik tekfuruna veya bu tekfurun oğlu alacaktır. Düğün hazırlıkları yapılır. Düğüne Osman Gazi de davet edilir. Ancak bu davet bir tuzaktır. Bu tuzağı Osman Gazi'ye öteden beri dostu ve sonradan Müslüman olarak Osmanlı hizmetine girecek olan Harman-Kaya tekfuruna Köse Mihal haber verir. Osman Bey daveti kabul eder. Tuzaktan habersiz görünür. Fakat buna karşı hilelerle, tuzağı boşa çıkartarak Bilecik ve Yarhisar kalelerini fetheder. Çakır Pınar'da toplanmış olan düğün halkını da gelinle beraber esir alır. Güzel gelini oğlu Orhan Bey'e verir. Bu hatunun asıl a ismi "Holofira" olduğu halde Türkler tarafından "Ülüfer" ve nihayet "Nilüfer" haline sokulduğu söylenir. Murad Hidâvendigâr ve Şehzade Süleyman Paşa'nın analarıdır. Bursa ovasındaki "Odryses" çayının üstüne Nilüfer Hatun bir köprü yaptırdığı için, bu çaya "Nilüfer Çayı" denilmiştir. (Günümüzde Nilüfer Hatun Barajı var). İznik ve Bursa'da Nilüfer Hatun adına yapılmış başka eserler de vardır.

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, "Bursa'da Zaman", *Beş Şehir*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985, s. 110.

⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *A.g.e.*, ss. 115-116.

¹⁰ *Aşıkpaşaoğlu Tarihi* (Yayımlayan: Atsız), 1.bs., 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, ss. 19-22.

Tanpınar, Beş Şehir adlı eserinde bu hususta şöyle der: “*Bu isimlerin içinde bir tanesi vardır ki Bursa’ya tek başına bütün bir bahar güzelliğiyle doldurur: Bu beyaz zafer ve ganimet çiçeği Nilüfer’dir. Genç Orhan’ın kolları arasına günün birinde güzelliğin kahramanlığı, hayatı istihkâra bir mükâfatı gibi düşen bu kadınla beraber kuruluş devrinin sert simasına aşkın tebessümü gelir. Yazık ki hayatı ve şahsı hakkında pek az şey biliyoruz. Kendisiyle görüştüğünü söyleyen Arap seyyahı İbn-i Batuta bile bize ondan sadece bir isim olarak bahseder. Fakat bizzat kendisi de bir ganimet çiçeği olan bu isim her güzel saadet ve aşk hülyasının içine dolayabileceği bir çerçeveye benziyor...*”¹¹

Hengâme (f.i): Velvele, kavga, gürültü; savaş, savaş yeri.

Hülyâ (a.i.): Hayaller.

Açıklama:

Bu kısım ikiye ayırmayı gerektiren en önemli sebep fiillerin kullanılış şekilleridir. Her şeyden önce burada fiillerin çok az sayıda olduğuna işaret edelim. 30 mısra da 7 fiil= *elıyor, gülüyor, yaşıyor, çınlıyor, nakleder, uyur, uyanır*.

Başlangıçta fiiller, şimdiki zamanı gösterir (-yor’la).

Fiil olarak saymadığımız bir sıfat-fiil (olmuş) teriminden sonra şiirin akışı değişir. Şimdiki zamanda ilerleyen cümleler, I. Bölümün sonuna dek geniş zamana dönüşür.

Fiil zamanındaki değişme iki durumu, daha doğrusu birinden ötekine geçişi, kesinlikle aksettirir. Başlangıçta şair, belli bir gün, belli bir yerde bulunuyor. Yaşanmış bir anıyı, bir duyguyu iletmeye çalışıyor. Bununla beraber, hemen belirtelim ki, ilk bölümün tamamında bir “ben” varsa da, ön plana geçmekten çekinen, edilgen bir “ben” niteliğini taşır. O, kendini unutturmak, herkes olmak isteyen anonim, kendi dışında bir gerçeği yakalamak, duymak ve duyurmak gayesini güden bir kişidir. İlginç olan çevredir. İlk dört mısra, gramer bakımından, isim görevini görür. Eşyayı isimlendirir, gözümüzün önüne getirir, onları sanki çağırır. İlk fiilin öznesi ise bir insan olmayıp bir çınardır. Etrafa günü eler. İkinci fiilin de özneleri ne insan ne de canlıdılar. Nesneler, burada canlanmakla kalmaz, şuurla insana has işler görürler. İlk beş mısra bize bir yer, sınırlı kapalı bir yer tanıtır: Bir cami avlusu, avluda bulunan bir şadırvan, duvar ve bir çınar. Sade, her günlük sözlerle yapılan bu çağrıda belirtilmek istenilen yan “eskilik”tir. Ve değişik usullerle belirtilir: Birinci mısra da “eski” sıfatıyla; ikinci mısra da “Orhan” adıyla; dördüncüde “onunla bir yaşta” deyişiyle. Geçmişten kalmış olma üç ayrı biçimde dile getirilmiştir. “Eski” gibi dolaysız bir sözle ve eskiliğin tarihi hatırlatılarak. “Orhan” adının başlıksız kullanılışı, hem bu geçmişin tam tarihini veriyor, hem de onu anmakla bir akraba ve dost gibi günlük yaşantımıza yaklaşıyor. Geçmişe dönüş burada, ferdî bir anı (hatıra) içtenliğine, özlemine bürünüyor. Sakin bir gün, eskiden kalma bir yapı şairi gerilere götürürken birden şekil değiştirir. Belli bir avluda yaşanan bir an, yalnız zamanda geriye gidişi değil, yüzeyin de genişlemesine, bütün bir çevrenin, yörenin kapsanmasına yol açar. Bursa, ovasıyla, gökyüzünün mavisıyla orada bütünleşir. Zamanın akışından kurtulan bir an, şaire geçmişteki bir Bursa’yı hem de bütün manzaraları arasında Bursa’nın gerçek kişiliğini yapan bir manzarayı, güneşli, yeşil, sakın havalı Bursa’yı canlandırır.

Bu geriye dönüşün en şaşırtıcı yanı ise, yaşadığımız geçmişe gitmekten çok, o belirlenen tarihte geleceğe nasıl bakıldığını, gelecek zaferlerin, başarıların nasıl güven, sabır, neşe ile beklendiğini aksettirmesidir. Geçmişteki an, geleceği hayal eden, umutla dolu yarına dönük bir andır. Avlu sınırlarını aşıp, şair bütün Bursa’yı canlı bir varlık gibi algılamaya başlarken, fiillerin zamanı da değişir, geniş zamana dönüşür.

Başlangıçta işaret ettiğimiz gibi bu eserde isimler hakimdir. Ancak ilk mısralarda herhangi bir avlu, bir duvar söz konusu iken fiil değişiminden sonra belli yapıların adları: Gümüşlü, Muradiye, Nilüfer Hatun ve sayısız camiler, türbeler, bahçeler anılıyor.

İnsanların duygularını, tutumlarını yapılar dile getiriyor. Muradiye sabrı, Nilüfer beyazlığı. Burada isimlerin iki düzeyde çağrışım yaptıklarına dikkat etmek gerekir: Murad kelimesinin anlamı ile belli bir tarihî şahsın gerçek yaşantısı eşleştirilmiştir. Nilüfer çiçeğinin beyazlığı ile yine tarihî bir

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *A.g.e.*, ss. 112-113.

Sultan'ın benliği arasında benzerlik kurulmuştur, aynı yere sahip olmayı gösteren bir ilişkidir. “Ovanın yeşili” deyimi için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. “Yeşil Bursa” deyimi yaygındır, burada ovanın verimliliği, bahçelerin güzelliği kadar Yeşil Türbe'nin şöhreti de yer alır. Şiirde değişik düzeylerde çağrışımlardan yararlanılarak muhtevanın yankıları çoğaltılmıştır.

Şairin eski zamana dönebilmesi, geçmiş bir anı baştan yaşayabilmesi, insan açısından mucize sayılsa bile Bursa için her gün tekrarlanan bir olaydır. Kaldı ki geçmişin yalnız eşyada yaşadığını söylemiyor. Şair, milletin kişileri de nesneler gibi geçmişe bağlıdır.

*Şanlı hikâyesi binlerce erin
Sesi nabzım olmuş hengâmelerin*

mısraları bunu açıklar.

İki defa tekrarlanan “zafer” kelimesi, hengâme, erlerin şanlı hikâyesi, geçmişten geleceğe uzanan zaman boyutunun yanı sıra şimdiden geçmişe giden bir yolun varlığını ispatlar. Zaman akışında yönlerin karmaşıklığı, yapının zenginliğini belirtir. Beklenen, hem de gerçekleşmiş olan zaferler, savaşlar anılmakla beraber, vurgu, orduların çarpışmasında kaçınılmayacak olan ölüm, acı çekme, yorgunluk, ateş ve kan sahnelerinden çok mutluluk, sevinç ve güven üzerindedir. Kılıçların çarpışmasını aksettirecek güçte olan ses yapısına karşın “hengâme” kelimesinin de bu kaymada payı vardır.

Geriye dönüş deneyinin başlangıç noktası olan o “sakin gün” deyimi şiirde hüznün ile kafiyeleşirse de bu hüznün “bir rüyadan arta kalmanın hüznü”dür. Kaldı ki geriye dönüş deyimini de belki yanlış ve yersiz kullanıyoruz. Gerçekte şiir bize, bir anın duraksamasını, ebedileşmesini anlatıyor. Günün sessizliği, rahatlığı şairin bu mucizeyi sezmesine, şuurla anmasına yol açıyor. Anın ebedileşmesini aksettiren bu sessizlik ise boşluk, bir yokluk değildir. Gerçekte, monoton seslerin, hareketlerin tekrarıyla oluşan bir şeydir. Zaman durmuşsa, ısılt ısılt yanan, gülen gümüş bir ortamda, suların aktığı, güvercinlerin oynadığı bir ortamda durmuştur. Kelime açısından en çok tekrarlandıklarından ilginç olanlar şunlardır: Zaman 4 kere (başlıkla beraber 5), rüya 3 (+1 hülâya + 2 hayal), gülmek (değişik biçimlerde 3 kere, 1 defa neşe, 1 defa tebessüm), su 3 kere, çeşme 2 kere. Zaman ve rüyanın yakın ilişkisi bu tabloda belirir.

Şiirin birinci bölümünde öznel insan olmayan nesne ve kavramlardır. Kâh canlandırılmış nesneler, kavramlar, cansızları canlı gibi gözümüzün önünde hareket ettirmek, biçim değiştirmelerini izletmek, bir şeyin başka bir şeye dönüşümünü tabii göstermekle, şair, bizi de o rüya aleminde yaşamaya çağırıyor. Kendi düşlerini paylaşmamızı sağlıyor.

Biçim değiştirmenin bir görünümü de duyuların karışması, bir duyu için tabii olan bir sıfatın, bir halin başka bir duyu için kullanılması: Su sesi, kanat şakırtısı, billûr âvize intibai yaratıyor, güvercinlerin monoton geliş gidişi, yuvarlak gözleri, sessizlik duygusu veriyor. Ovanın yeşili, göğün mavisi, çeşmelerin serinliği içinde gülüyor. Renk, dokunma duygusu sevince dönüşüyor. Sessizlik çınlıyor, musiki çinilere sinmiş varlığını sürdürüyor. Oysa ses değil koku siner. Çinilerde müzik izlenimini veren ise renklerin uyuşumudur. Duygular arasında devamlı geçiş (*synesthésie*) görülür.

Şiirdeki sıfatlar genellikle, günlük dilde kullandığımız: Büyük, eski, beyaz gibi terimler. Bir iki istisna: İlâhî, uhrevî.

Ama göze çarpan özellik, bu sade, günlük terimlerin dışında sıfat yerine isim tamlamalarının kullanılmasıdır: Göğün mavisi, zafer müjdesi, zafer aynası, ovanın yeşili, İlâh uykusu ... gibi. Nesnelerin değişime uğraması gibi gramer kategorileri bakımından da farklar zorlanıyor.

Yukarıda “Murad, Nilüfer” adlarını incelerken aynı yeri paylaşmadan bahsedip buna değindik, başka örnekler de verebiliriz. Şiirin parçalarını birbirine bağlayan, kendi içine kapalı bir yapı olduğunu ispatlayan örneklerden biri de kuşlar. Başlangıçta doğrudan doğruya söz edilmiyor, ancak, sessizliğin güvercin bakışı olduğu söyleniyor. Bu sadece bir benzetme olabilir, ancak şiirin sonunda kanat şakırtılarının anılması, iki mısra arasındaki ilişkiyi, birinin ötekini hazırladığını açıklıyor.

Şadırvanda su sesi, yüzlerce çeşmenin serinliği, serin hülyası çeşmelerin gibi tekrarlarla son imaj, su sesinden billur âvize sembolüne geçiş sağlanıyor (su damlası, beyazlık, aydınlık, kanat şakırtısı, billur parçalarının çarpışması ...vb).¹²

Bu kısma bir başka açıdan da bakılabilir. Mehmet Kaplan'ın yerinde tespitleriyle, “Şair, bize Bursa'yı önce bir cami avlusundan gösterir. Eski Türk medeniyetinde ve mimarisinde cami mühim bir yer tutar. O bayrak gibi Türk milletinin sembolüdür. Derin bir mana taşır. Türkiye’de her köyde, her mahallede bir veya birkaç cami vardır. Cami lügat manasıyla cem eden, toplayan demektir. Eski Türk köyü, mahallesi ve semti cami etrafında toplanır. Cami, din, iman, cemaat, birlik ve aynı zamanda tarih ve güzellik demektir. Türkler dünyada İslamiyet’e en derin manayı veren ve en güzel camileri meydana getiren millettir. Bundan dolayı, Türk cami ve minaresi her yerde Türk’ü Türk tarih ve milletini gösterir.

Küçük şadırvanda şakırdayan su

Burada su, güzel bir mimari eseri içinden veriliyor. Türkler “su”ya büyük değer verirler. Su, hayat, temizlik ve güzelliktir. Türkler Tanrı'nın bu nimetini, billur kadehlere benzeyen güzel çeşmelerden akıtmışlar, suyu bize sesi ve serinliği ile hissettiren mermer şadırvanlar yapmışlardır. Bursa sokaklarında eskiden yüzlerce çeşme akarmış. Bilirsiniz, Türklerde çeşme yapmak bir “hayrat”tır.

İhtiyar çınar: Bursa’da su kadar güzel ve yaşlı çınarlar da dikkat çeker. Tabiata aşık olan Türkler su kadar çınarı da sevmişlerdir. Eski cami avlularında su ile beraber bulunur, ikisi de güzeldir. Türkler onları mimari güzelliği ile birleştirmişlerdir.

“Tarihilik ve yaşlılık” ağaçlara ve insanlara bir olgunluk verir. Biz Bursa’da “zaman”ı sadece eskiden kalma çınarlarda değil, o çınarların altında oturan, o camilerde namaz kılan yaşlı insanlarda da hissederiz.

Şair, bir çınarın altından Bursa ovasına bakar. Çınar, adeta “sakin bir günü dört yana eler.”...¹³
Tanpınar, duygu ve düşüncelerini dile getirirken edebî sanatlardan da yararlanmıştı:

‘Ovanın yeşili’, ‘göğün mavisi’ ve ‘mimarilerin en ilahisi’ne insana özgü gülümsemek eylemi atfedildiğinden bir *teşhis* ve dolayısı ile bir *kapalı istiare* sanatı yapılmıştır. Aynı sanatlar, Bursa’nın her gece uyuyup her şafakta uyanmasının dile getirildiği mısralarda görülmektedir.

Tanpınar, şiirinde ilginç ve duyarlı teşbihler yapmıştır: Şiirde, “sessizlik güvercin bakışına; Gümüşlü zafer aynasına; Muradiye sabrın acı meyvasına; Bursa’da zaman billur âvizeye *teşbih* edilmiştir.

Bu bölümde, tarihî şahsiyetlere ve onların eserlerine birer *telmih* yapıldığını unutmamak gerekir.

Bu bölümün ilk 1-16 mısralarında kafiye şeması ve çeşitlerine bir bakılacak olursa: *aa* (su’lar tam kafiye); *bb* (-ar’lar tam kafiye); *cc* (-n’ler yarım kafiye, -ü’ler redif); *çç* (-in’ler tam kafiye, -den’ler redif); *dd* (-i’ler yarım kafiye, -si’ler redif); *ee* (-sim’ler zengin kafiye); *ff* (-ân’lar zengin kafiye, -ın’lar redif); *gg* (-le’ler tam Kafiye).

İlk bölümün 17-30. mısralarında kafiye şeması ve çeşitleri: *hh* (-a’lar yarım kafiye, -sı’lar redif); *u* (-er’ler tam kafiye); *ii* (-er’ler tam kafiye, -in’ler redif); *jj* (-e’ler yarım kafiye); *kk* (-er’ler tam kafiye); *ll* (-nin’ler redif, kafiye yok); *mm* (-an’lar tam kafiye).

NOT: Öğrencilere şiirin kalan kısmı derste yüz yüze veya online olarak anlatılacaktır. Ancak öğrenciler, yukarıda sunulan örnek ve plana göre zaten dinlemiş olacakları bu şiiri tahlil etmeliler. Onlar şiirin tamamından sorumludurlar.

¹² Süheyla Bayrav, *A.g.m.*, ss. 74-77.

¹³ Mehmet Kaplan, *Lise II Edebiyat*, ss. 203-204.

***Dilbilimsel metin tahlili hakkında bilgi ve bu şiirin ona göre tahlili ders anlatılırken aktarılacaktır.**

HAFTAYA GÖRÜŞMEK ÜZERE

..... &

Doç.Dr.Adem ÇALIŞKAN